

M. Strčić u referatu »Antun Barac i Mažuranić« razmatra kroz prizmu Barčeva bavljenja Mažuranićem njegovo stvaralaštvo. Autor smatra da je i Barac kreativan autor i osoba koja je značajno obilježila našu književnu kritiku i povijest književnosti.

U diskusiji su sudjelovali A. Kadić, D. Roksandić, T. Čubelić i D. Pavličević.

Znanstveni dio skupa nastavljen je 11. listopada izlaganjem A. Sekulića »Pekićev francuski prijevod Mažuranićeve pjesni« u kojem autor iznosi biografiju P. Pekića, koji je, da bi upozorio svjetsku javnost na težak položaj bačkih Hrvata, preveo »Smrt Smail-age Čengića« na francuski. Autor upozorava na nedostatke prijevoda, osobito u području francuske versifikacije.

N. Sironić-Bonefačić u izlaganju »Talijanski tekst u Mažuranićevu rječniku Gundulićeva 'Osmana'« analizira prvo izdanje Mažuranićeva rječnika iz 1844. godine, u kojem autor paralelno donosi tumačenja na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

M. Tomasović u prilogu »Miguel Unamuno i Ivan Mažuranić« napominje da je »Smrt Smail-age Čengića« prevedena na 16 jezika u 54 izdanja te proučava susret francuskog prijevoda i španjolskog književnika M. Unamuna, o čemu izravnu potvrdu nalazimo i u Unamunovu romanu »Magla«.

»Ivan Mažuranić i kazalište« naslov je referata N. Batušića. Autor analizira Mažuranićeve načelne ideje o ulozi kazališta u nacionalnoj kulturi, njegovo kritičarsko djelo i rad u kazališnim odborima te oklijevanje da se započne s izgradnjom kazališta u doba banovanja.

U diskusiji su sudjelovali J. Vončina i N. Sironić-Bonefačić.

Znanstveni skup dopunjen je i popratnim manifestacijama — posjetom izložbi »Ivan Mažuranić — ban-pučanin« te prigodnim kulturno-umjetničkim programom u Domu kulture »Novi Vinodolski«.

Lovorka Čoralčić i Damir Karbić

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP »ISUSOVCI NA VJERSKOM,
ZNANSTVENOM I KULTURNOM PODRUČJU U HRVATA«,
Zagreb, 8—10. studenoga 1990.

U povodu 500. obljetnice rođenja Sv. Ignacija Loyole i 450. obljetnice osnutka Družbe Isusove održan je u organizaciji Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, a pod pokroviteljstvom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Sveučilišta u Zagrebu Međunarodni znanstveni skup »Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata«.

Pozdravni govor pod naslovom »Povijesna uloga crkvenih redova u razvojnom slijedu evropske znanosti, kulture i umjetnosti« održao je potpredsjednik JAZU akademik Andre Mohorovičić. Skup su pozdravili dr. Valentin Pozaić, nadstojnik Instituta DI, akademik Tomislav Šagi-Bunić, pročelnik Katedre za povijest kršćanske literature i kršćanskog nauka na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, dr. Mato Zovkić uime Visoke teološke škole u Sarajevu, akademik Vlatko Pavletić, ministar prosvjete i kulture Republike Hrvatske te kardinal Franjo Kuharić. Nakon što su pročitani pozdravni brzojavi više uglednika, skup je otvorio Stjepan Kušan, provincijal DI.

Nakon otvaranja uvodno izlaganje održao je dr. Miroslav Kurelac pod naslovom »Isusovački povjesničari balkanskih zemalja«. Autor je istaknuo da se historiografska metoda isusovačkih povjesničara oslanjala na duh Ignacija Loyole, koji je kao cilj postavljao spoznaju istinitog, tražeći korištenje vjerodostojnih izvora i kritički pristup. Nakon kraćeg prikaza djelovanja prvih isusovačkih povjesničara, opširnije je govorio o djelu *Illyricum sacrum* i njegovim autorima te drugim isusovcima povjesničarima vezanim uz naše zemlje sve do XX. stoljeća.

Referati sudionika grupirani su u više tematskih cjelina.

U prvoj sesiji obrađene su teme koje obuhvaćaju znanstvenu i filozofsku djelatnost. Ž. Dadić u izlaganju »Prirodnoznanstvena dostignuća hrvatskih isusovaca« daje opći pregled doprinosa hrvatskih isusovaca na području prirodnih znanosti počevši od M. A. Dominisa, preko R. Boškovića do J. F. Domina. Kartografskom djelatnošću isusovaca bave se referati V. Muljevića i M. Markovića. V. Muljević govori o životu isusovca i misionara F. Konščaka, koji je sredinom XVIII. stoljeća poduzeo tri velike ekspedicije u Donjoj Kaliforniji te ističe značenje njegovih dnevnika i karte nastalih tijekom tih misija. Karta Hrvatske S. Glaváča, nastala u XVII. stoljeću radi uspješnije obrane od Turaka, predmet je razmatranja M. Markovića. Arheološkim i numizmatičarskim radom A. Blaškovića bavi se u svom radu A. Stipčević. Pedagoškom i znanstvenoistraživačkom djelatnošću isusovaca na području filozofije bave se F. Zenko (djelatnost do privremenog ukidanja reda 1773. godine) i M. Belić (djelatnost u XX. stoljeću).

Druga sesija podijeljena je na dva tematska bloka. U prvom bloku »Znanstvena djelatnost« obrađene su uglavnom teme iz povijesti prirodnih znanosti. I. Martinović bavi se hidrotehničkim ekspertizama R. Boškovića, a S. Kutleša hidromehaničkim radovima F. Brune (prijelaz XVIII. na XIX. stoljeće). Djelatnost F. de Orlanda na osnivanju prvih pomorskih škola u Trstu i Rijeci tema je referata B. Franušića. Prirodnoznanstveni rad J. F. Domina i L. Mitterpachera predmet je rada S. Paušek-Baždar, dok je o prirodoslovnim istraživanjima E. Brandisa izlagao J. Balabanić. »Proučavanje ranije povijesti Bosne Aleksandra Hoffera« ocjenjuje P. Babić, smatrajući njegovim glavnim nedostatkom isključivo korištenje latinskih izvora. Ističe Hofferovu pedagošku i sakupljačku aktivnost.

U drugom dijelu sesije izneseni su referati koji se odnose na kulturno-vjersku djelatnost isusovaca. O ulozu austrijske isusovačke provincije u kulturi i politici govorio je J. Wrba. S obzirom na utjecaj Družbe na kulturu i politiku Monarhije autor razlikuje tri perioda. U prvom periodu autor upozorava na teškoće početnog rada. Drugi period obilježava vrhunac isusovačkog utjecaja, dok je treće razdoblje ispunjeno napadima na Družbu i završava privremenim ukidanjem reda. J. Ruiz de Medina razmatra djelatnost isusovačkih misionara u Kini i Japanu u XVII. stoljeću s naglaskom na životnom putu Ivana Vremana, počevši od njegove prirodnoznanstvene djelatnosti do misionarskog putovanja i smrti u Kini. Osobito stima misionarske arhitekture na otočju Chiloé u Čileu u XVII. i XVIII. stoljeću bavi se I. Modiano, posebno ističući njezinu sličnost sa seoskom sakralnom arhitekturom u okolici Zagreba. Veze isusovaca i bačkih Hrvata razmatra A. Sekulić, upozoravajući na ulogu kaločkog i travničkog zavoda u formiranju inteligencije bačkih Hrvata. Donosi kratke biografije isusovaca — bačkih Hrvata (M. Kujundžić, T. Omerović, M. Kovačev). Z. Mirdita je podnio izlaganje »Kulturno-prosvjetna i znanstvena djelatnost isusovaca u Albanaca«. Isusovačku djelatnost autor promatra u dva razdoblja (1841—1916, 1918—1944), govoreći o njihovoj prosvjetnoj, kulturnoj i znanstvenoj aktivnosti, posebno na području etnologije, filologije i historiografije. »Posjedi zagrebačkih isusovaca — baština srednjovjekovnih redova« tema su izlaganja L. Dobronić. Autorica prikazuje tijek stjecanja posjeda, zaključujući da su ovi posjedi, naslijeđeni od srednjovjekovnih crkvenih redova predstavljali osnovicu za kulturnu i društvenu aktivnost Družbe u Zagrebu. H. Mihanović-Salopek u svom referatu »Doprinos isusovaca razvoju tijekom ranije hrvatske himnodije« ističe prožimanje latinske i glagoljaške tradicije kao specifičnost naše himnodije, analizirajući dva procesa: proces upotrebe latinskih himni i proces uvođenja narodnih popijevki.

Treća sesija bila je posvećena temama s područja povijesti umjetnosti. Đ. Cvitanović obrađuje isusovačku arhitekturu baroknog razdoblja u hrvatskim zemljama (crkve, kolegiji, ladanjska arhitektura, scenografije). Ubikacijom isusovačkih objekata u Beogradu u razdoblju austrijske uprave u Srbiji u XVIII. stoljeću bavi se Ž. Škalamera. O Josipu Kraljiću, isusovačkom arhitektu i slikaru XVIII. stoljeća, čije je djelovanje vezano uz kolegije u Požezi i Kutjevu, izlagao je Z. Uzelac. O novijoj isusovačkoj arhitekturi u Zagrebu (bazilika Srca Isusova) govorila je O. Maruševski, posebno ističući da baziliku treba razmatrati u kulturološkom kompleksu vremena kada je nastala. T. Premerl u referatu »Isusovačka arhitektura XX. stoljeća« ocjenjuje njezina dostignuća dijeleći je na dvije kvalitetno različite skupine građevni-

na: djela koja predstavljaju uspješan spoj tradicionalnog sadržaja i modernih shvaćanja u arhitekturi (kapela na Sljemenu arhitekta J. Denzlera) i manje vrijedna eklektična djela. Arhitektura i slikarstvo u bivšoj isusovačkoj gimnaziji u Travniku predmet su izlaganja S. Rakić. Uspoređuje ih s arhitekturom i slikarstvom u drugim samostanskim kompleksima u Bosni. I. Kugli-Lentić predstavlja slikarstvo sakralnih objekata hrvatskih isusovaca, ističući utjecaj gradačkih, bečkih i talijanskih slikara, ali i doprinos domaćih stvaralaca (B. Bobić, K. A. Ilovšek itd.). O baroknom kiparstvu u isusovačkim crkvama u Hrvatskoj govorila je D. Baričević ističući heterogenost utjecaja gradačke, bečke i furlanske škole. O štukaturama XVIII. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj, na primjeru isusovačkih građevina u Varaždinu i Zagrebu, izvjestio je M. Klemm. Djelima umjetničkog obrta bave se I. Lentić (»Zlatarstvo u sakralnim objektima hrvatskih isusovaca«), J. Ivoš (»Crkveno ruho i devocionali«) i N. Tarbuk (»Crkveno pokućstvo u isusovačkim objektima«). Sva tri autora ističu da su predmeti uglavnom proizvedeni u stranim radionicama i upozoravaju na njihovu slabu očuvanost i potrebu restauracije. Svi navedeni radovi uglavnom se odnose na crkve i druge isusovačke objekte u Varaždinu, Rijeci, Zagrebu, Požegi, Petrovaradinu i Dubrovniku.

Teologija i vjersko-kulturni rad bili su predmet četvrte sesije. O Juraju Muliću, začetniku prosvjetno-misionarskog rada požeških isusovaca govorio je I. Fuček. Autor je naglasio Mulićovo shvaćanje da je opismenjavanje važno za evangelizaciju te njegov rad u izdavaštvu, misijama i na osnivanju škola. P. Belić je iznio referat »Pokušaj historiografske i ekumenske prosudbe isusovačkih kontroverzista iz XVIII. stoljeća«. Nakon što je iznio kratak pregled djelovanja kontroverzista u svijetu, autor govori o djelovanju hrvatskih kontroverzista (J. Mulić, J. Marinović itd.), upozoravajući na njihove dobre (korištenje dobrih izvora i točno citiranje) i loše osobine (određena apologetičnost). T. Trstenjak u radu »Hrvatski katekizmi isusovačkih autora« daje pregled povijesti provođenja i pisanja katekizama na hrvatskom jeziku od A. Komulovića (1582) do S. Weisbergera (1971—72). V. Halambek je izvjestio o Beni Rogačiću (Dubrovnik 1646—Rim 1719), pjesniku, gramatičaru talijanskog jezika i danas veoma važnom piscu teoloških djela iz područja askeze (Del Uno necessario). M. Korade podnio je referat o Josipu Marinoviću (Perast 1741—Rim 1801), profesoru teologije u Rimu i Veneciji, autoru djela »Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione Armena« u kojem donosi zemljopisni prikaz, političku i crkvenu povijest te običaje i socijalne i vjerske probleme Armenaca. Djelo je nastalo radi obrane pravovjernosti armenskih katolika. M. Korade podnio je i referat o isusovcima Gradišćanskim Hrvatima i njihovoj djelatnosti u Gradišću i Hrvatskoj. Naglasio je njihovu ulogu u osnivanju isusovačkih kolegija u Zagrebu, Varaždinu i Petrovaradinu. Političke okolnosti i događaje vezane uz ukidanje Družbe Isusove 1773. godine prikazao je J. Matoš. Autor se posebno osvrnuo na kasniju sudbinu bivših isusovaca u hrvatskim krajevima, napose na Blaškovića i Kanižlića. Dva referata odnose se na knjižni fond isusovačkih samostana. Š. Jurić upozorava na velik broj inkunabula navedenih u različitim isusovačkim inventarima i konstatira da je od njih sačuvan vrlo mali broj. Autor govori o donacijama pojedinih kulturnih radnika isusovačkim knjižnicama (N. Istvanffy, J. Plemić, M. Gundulić, Đ. Matijašević) te o sadašnjem smještaju sačuvanih inkunabula. O djelovanju I. Matijaševića (Dubrovnik 1714—1791) na sređivanju i komentiranju rukopisa prenesenih iz isusovačkog samostana u Biblioteku Male braće izlagao je J. Lučić. Autor ističe Matijaševićev rad na izradi talijansko-hrvatsko-ruskog rječnika, imenika bilja, genealogija, pisanih priloga iz dubrovačke crkvene povijesti i sabiranju hrvatskih popijevaka i poslovia te napose na izradi zbirke ispisa iz dubrovačkog arhiva, koji se odnose na dubrovačku povijest (Zibaldone). U svom referatu »Kašićev Ritual rimski (1746) i razvoj hrvatske liturgijske terminologije« M. Babić promatra Kašićev utjecaj na kasnije hrvatske prijevode komparativnom analizom liturgijskih termina. Ističe da je Kašićev prijevod prvi cjeloviti prijevod službenog latinskog izvornika na svijetu. Hrvatski studenti na sveučilištima u Grazu i Trnavi u XVI. i XVII. stoljeću predmet su referata Z. Ladića. Autor ih analizira s obzirom na njihovo staleško, narodnosno i mjesno podrijetlo te uspjeh na studiju. A. Szabo izvjestila je skup o odnosu hrvatske javnosti prema isusovcima tokom XIX. stoljeća. Upozorila je na postojanje dvovrtnog odnosa prema njima, pojavivši u drugoj polovini XIX. stoljeća, kada jača negativni

stav kao posljedica jačanja liberalizma i straha od germanizacije. U toku ove sesije referat je održao i Z. Mršić. Autor prikazuje životni put Ignacija Loyole i povijesnu ulogu Družbe Isusove.

Peta sesija bila je posvećena djelatnosti isusovaca na području lingvistike i književnosti. Usporedbu gramatika B. Kašića i J. Mikalje iznio je J. Jernej. J. Mikaljom bavila se i N. Sironić-Bonefačić, koja je podnijela referat pod naslovom »Doprinosa Jakova Mikalje i Ardelija della Belle razvoju hrvatsko-talijanske leksikografije«. Medicinskim nazivljem u djelu »Dizionario« Ardelija della Belle bavi se u svom izlaganju V. Dugački. Isusovačkim doprinosom leksikografiji sjeverne Hrvatske bavi se J. Vončina. Autor napose ističe rad J. Habelića i F. Sušnika, odnosno A. Jambrešića na izradi prvih domaćih rječnika. V. Horvat prikazuje doprinosa isusovaca razvoju hrvatskog pravopisa (B. Kašić, J. Mikalja, A. della Bella, A. Jambrešić). Liturgijska lirika A. Kanižlića tema je rada Z. Kravara, koji se posebno osvrće na Kanižlićev spjev »Sveta Rožalija«. Karakteristike isusovačkog baroknog govorničtva u Dalmaciji u XVIII. stoljeću tema je rada J. Bratulića. Autor upozorava na trend povratka antičkim retoričkim uzorima i na snažan utjecaj Duhovnih vježbi. Navodeći djelovanje više istaknutih govornika (D. Bašić, B. Zuzorić, A. della Bella i V. Bolić), autor naglašava njihovo nastojanje da se koriste živim narodnim jezikom. Kajkavsku baštinu isusovaca XVII. i XVIII. stoljeća obradio je A. Jembrih. U referatu »Hrvatski latinisti i isusovačko latinsko pjesništvo (neke stilske odrednice)« V. Vratović upozorava na sličnosti i razlike u pjesništvu I. Đurđevića, R. Kunića i B. Džamanjića te raspravlja što je u njihovim djelima barokno, što arkadijsko, a što isusovačko. Djelovanje samog R. Kunića (1719—1794) detaljnije je obradio u referatu P. Knezović, govoreći o njegovoj poeziji i prozi, o njegovoj autorskoj i prevodilačkoj aktivnosti. U radu posljednje sesije sudjelovao je i V. Belaj sa svojim prilogom o doprinosu isusovaca etnologiji kod Hrvata. Autor ističe njihovu sakupljačku djelatnost i vrijednost bilježaka nastalih tijekom misijskih putovanja po našim i prekomorskim zemljama.

Održani znanstveni skup značajan je prilog proučavanju povijesne, kulturno-prosvjetne i vjerske uloge isusovaca na našem tlu. Povijest isusovačkog reda u Hrvata osvijetljena je s različitih strana interdisciplinarnim pristupom, čime je ujedno dan i poticaj za sličan pristup istraživanju povijesti ostalih crkvenih redova na području Hrvatske. Radovi izloženi na skupu bit će naknadno objavljeni u posebnom zborniku.

Lovorka Čoralić -- Marija Karbić

I. JUGOSLAVENSKA KONFERENCIJA BIZANTOLOGA

U Zadru je u petak i subotu, 19. i 20. listopada 1990. u organizaciji Filozofskog fakulteta u Zadru, Povijesnog društva Zadar i Vizantološkog instituta SANU, održana I. jugoslavenska konferencija bizantologa, na kojoj je sudjelovalo četrdesetak historičara, historičara umjetnosti, filologa i arheologa.

Povijest Istočnog Rimskog Carstva ili Bizanta u razdoblju od 4. do 15. stoljeća i danas je jedna od povijesnih disciplina kojom se bavi vrlo mnogo stručnjaka. Održano je čak 20 svjetskih kongresa, a ugledni »Byzantinische Zeitschrift« svake godine na otprilike 400-ak stranica (a na svakoj 15–20 jedinica) objavljuje popis novoizašlih radova iz bizantske povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, teologije, književnosti, jezika, zemljopisa, numizmatike, epigrafike, prava, prirodnih znanosti itd.

Jugoslavenska bizantologija važan je dio tog svjetskog događanja. Jedan od velikana svjetske bizantologije (od jednog francuskog bizantologa čak sam čuo: »najveći svjetski bizantolog«) Georgije Ostrogorski (1902–1976) 40-ak je godina djelovao u Beogradu, a Beograd je i danas jedan od bizantoloških centara. Naši stručnjaci doduše nemaju mogućnosti »landroverima« putovati po Maloj Aziji i proučavati tamošnju topografiju ili istraživati

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Filozofski fakultet, Uj. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja 3.000 HRD

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Hrvatski tiskarski zavod u Zagrebu -- listopad 1992.